

MAKÓ ÁGNES

A szakképzett pályakezdők munkaerő-piaci helyzete és elhelyezkedési esélyei

A tanulmány központi kérdése, hogy mely tényezők hatnak a szakképzésből frissen kikerülők elhelyezkedési és továbbtanulási esélyeire, valamint szakmájuk felhasználására munkájuk vagy továbbtanulásuk során. Egy több mint tízezer fős, 2009–2012 közötti adatfelvételek összevont adatbázisán alapuló keresztmetszeti elemzés azt mutatja, hogy a magas iskolai végzettségű szülők gyermekei jobb eséllyel indulnak a munkaerőpiacon, a munkanélküli apák gyermekei pedig nagyobb eséllyel válnak munkanélkülivé. Az elhelyezkedés, illetve a szakma hasznosításának esélyét növeli az érdeklődési körnek megfelelő szakmaválasztás, a vállalatnál elvégzett gyakorlati képzés, a jó tanulmányi eredmény, a nyelvtudás és az érettségi. A továbbtanulás rövid távon magasabb jövedelemben ölt testet, hosszabb távon pedig az új ismeretek megszerzésének képessége által stabilabbá váló munkaerő-piaci helyzetben. Látható, hogy az általános műveltség és a tanulási készségek elsajátítása nagyon fontos a szakképzettek számára: a folyamatosan megújuló munkaerő-piaci követelmények és a gyakori szakmaváltás mind szükségessé teszik az élethosszig tartó tanulást, így a rugalmasság és a tudásmegújítási képesség fejlesztése a szakképzési rendszer fontos feladata lett.*
Journal of Economic Literature (JEL) kódok: I20, I24, J24.

E tanulmány azt vizsgálja, hogy Magyarországon milyen tényezők befolyásolják a szakképzésből frissen kikerülő, pályakezdő fiatalok munkaerő-piaci helyzetét és lehetőségeit. Az oktatást, illetve a magyar munkaerőpiacot vizsgáló kutatások már két évtizede intenzíven foglalkoznak a szakképzés és a szakképzettséget szerzett munkaerő helyzetével, amely – a közelmúltbeli kutatások szerint – jelentős változáson megy keresztül. A rendszerváltással a gazdaság szerkezete hirtelen és radikálisan átalakult, a gyárbezárásokkal az ipari szakmunkások tömegei veszítették el állásukat. Az

* Jelen tanulmány az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (GVI) Szakiskola című kutatásának keretében készült. Az eredeti írás elérhető a GVI honlapján (http://gvi.hu/files/researches/89/szakiskola_2013_cikk_kutfuz_140303.pdf). A tanulmány korábbi változatának eredményei elhangzottak 2013. december 20-án a Magyar Közgazdaságtudományi Egyesület 7. éves konferenciáján. A szerző ezúton szeretne köszönetet mondani *Tóth István Jánosnak* és *Köllő Jánosnak* a tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségért és értékes észrevételeikért. Az esetleges hibákkal kapcsolatos minden felelősség természetesen a szerzőt terheli.

Makó Ágnes szociológus-közgazdász, az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (GVI) kutatója (e-mail: agnes.mako@gvi.hu).

ugrásszerű technológiai fejlődés pedig új igényeket támaszt a szaktudáson felül, és felértékeli a magasabban képzett munkaerőt. A szakmák tartalma átalakult (képzettség-igény-emelkedés, *upskilling*), a kétkezi rutinmunkát egyre inkább felváltották a számítógép-használatot, a kommunikációs képességeket és akár az idegen nyelv ismeretét igénylő munkakörök (Koszó és szerzőtársai [2007]). Emellett a magasabb iskolai végzettségűek egyre gyakrabban kényszerültek végzettségüknek nem megfelelő, alacsonyabb képzettséget igénylő munkát vállalni a képzetlenek bérszintjén. E két folyamat az érettségi nélküli szakmunkások relatív bérének csökkenéséhez vezetett (Kézdi-Köllő-Varga [2008]). A rendszerváltás után az érettségi nélküli, szakképzett munkaerő iránti kereslet 20 százalékkal visszaesett (Kézdi [2007]), az érettségizett szakképzettek iránti igény pedig – magasabb bérigényük ellenére – emelkedett (Kertesi-Varga [2005]). Így elmondható, hogy a jelzett időszakban az iskolai végzettség bérekben kifejezett hozama nagymértékben megnőtt (Kézdi [2004], Liskó [2008]).

A szakképzést jelentős kihívások elé állította az új helyzet, de a szükséges reformok elmaradtak. A képzés minőségét illetően vált leginkább szükségessé a fordulat, mivel a gyökeresen megváltozott helyzetben előtérbe került a megújítható tudás iránti igény. Míg a szocializmus időszakában a szakképzés legfőbb funkciója az volt, hogy a nagyüzemek számára képezzenek – egyszerű betanított munkára alkalmas – munkaerőt, a rendszerváltással gyorsan idejétmúlttá vált az alacsony minőségű, szakismeretekre koncentráló, az általános műveltséget azonban alig fejlesztő képzés. A „teljes foglalkoztatottság” megszűnésével kiderült, hogy az alacsony színvonalon képzett munkaerő a valódi munkaerőpiacon nem versenyképes (Liskó [1996]). A rendszerváltással ugyanis megszűnt a munkahelyek stabilitása, a munkavállalók számára pedig elsődlegessé vált a rugalmasság, az alkalmazkodóképesség, a tanulásra, átképzésre való alkalmasság. Ennek következtében leértékelődtek a gyorsan elavuló specifikus készségek, és fontossá váltak az általános készségek (Kézdi-Köllő-Varga [2008]). A magas színvonalú közismereti képzés fontosságát hangsúlyozza több tanulmány is (Liskó [1996], Kézdi [2007], [2008], Liskó [2008], Köllő [2011]).

A szakképzés a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése szempontjából – tehát esélyegyenlőségi megfontolásból – is problematikus: presztízsének csökkenésével a szakképzésbe leginkább a gyengébb tanulók (Kis és szerzőtársai [2008]) és gyakran a súlyos családi problémákkal küszködők gyermekei kerülnek be. A szakképzésen belül pedig az érettségit is nyújtó és nem nyújtó szakiskolai képzés között mélyülő szakadék keletkezett. A szakiskola egyre inkább a leghátrányosabb helyzetű tanulók továbbtanulási formájává vált, az alacsony színvonalú közismereti oktatással tovább rontva hosszabb távú esélyeiket (Kertesi-Varga [2005], Liskó [2008]). Az országos kompetenciamérés eredményei szerint a szakiskolai tanulók háromnegyede mind az olvasás-szövegértés, mind a matematikai készségek tekintetében a legalacsonyabb szinten áll – a PISA-eredmények is jelentős lemaradásukat jelzik. Emellett a középfokú képzésből középiskolai végzettség megszerzése nélkül elsősorban a szakiskolákból morzsolódnak le a tanulók. Elmondható tehát, hogy a középfokú oktatás jelentős mértékben hozzájárul a társadalmi egyenlőtlenségi rendszer újratermeléséhez (Liskó [2001], [2004], [2008]).

A szakképzésből kikerülő fiatalok munkaerő-piaci pályájának kezdetét kevés tanulmány vizsgálja. Liskó [2001] 1995-ös eredményei szerint a szakiskolában

végzeteknek alig fele talált egy éven belül állást, egyharmaduk munkanélküli volt, 16 százalékuk pedig valamilyen formában továbbra is tanult. A végzés után öt évvel már háromnegyedüknek volt munkahelye, 14 százalékuk volt munkanélküli, és 5 százalékuk folytatta továbbra is tanulmányait. A foglalkoztatottaknak több mint egyharmada az eredeti képesítésétől eltérő szakmában helyezkedett el. A munkaerő-piaci helyzetet döntően befolyásolta a fiatal szakmunkások lakóhelyének regionális elhelyezkedése, településtípusa és az elvégzett szakma.

Liskó Ilona későbbi eredményei szerint a középiskolai végzősök egyharmada bizonytalan foglalkozási elképzelésekkel lép ki a munkaerőpiacra, és jelentős részük továbbtanul. Fél évvel a végzés után a munkaerőpiacra lépők kétharmada helyezkedett el, egyharmaduk pedig munkanélkülivé vált. A szakközépiskolát végzettek közül kevesebben helyezkedtek el saját szakmájukban, mint a szakiskolát végzettek közül, ami felhívja a figyelmet az általános ismeretek fontosságára a munkaerő-piaci alkalmazkodásban (Liskó [2004]).

Horn [2014]) friss eredményei azt mutatják, hogy a szakiskolát vagy szakközépiskolát végzettek rövid távú munkaerő-piaci lehetőségeit javítja a külső cégnél végzett szakmai gyakorlat. Adatai szerint a fiatal szakképzettek közül mintegy 10–15 százalékkal nagyobb valószínűséggel tudtak elhelyezkedni közvetlenül a végzés után azok, akiknek gyakorlati képzése magánvállalatnál és nem az iskolában zajlott.

Az empirikus kutatásokra továbbra is nagy szükség van, mivel csak ezek képesek feltárni a szakképzés és a szakképzettek helyzetének sajátosságait, és feltérképezni a problematikus területek esetében a lehetséges megoldásokat. A közismereti tárgyak súlyának visszaszorulása miatt is szükséges felhívni a figyelmet az élethosszig való tanulásra felkészítő képzés fontosságára.

E tanulmány arra keresi a választ, hogy milyen tényezők befolyásolják Magyarországon a szakképzett pályakezdők munkaerő-piaci helyzetét, mely közvetett módon a szakiskolákban folyó munkáról is informál. Elemzésünk azonban korlátok közé kényszerül, így csak egy szűkebb szegmensről fogalmazhatunk meg állításokat. Az adatfelvétel sajátosságai ugyanis adottak voltak (bővebben lásd a következő fejezetben), így adatbázisunk a kiemelten támogatott szakmát elvégzett és a képzés ideje alatt tanulószereződéssel rendelkező fiatalokra szorítkozik. Ezért a minta nem reprezentálja a teljes szakképzett pályakezdő sokaságot, aminek következtében csak korlátozottan általánosítható megállapításokat tehetünk.

A kiemelten támogatott szakmák azokat a szakmákat jelentik, amelyeknél a meghatározott beiskolázási keretszám korlátlan, tehát ahova bármennyi jelentkezőt fel lehet venni az adott iskolaévben. A szakmák státusáról minden vizsgálati évben a regionális fejlesztési és képzési bizottságok, röviden rfkb-k (2013 óta megyei fejlesztési és képzési bizottságok, mfk-b-k) döntöttek. Egy-egy szakma a döntés alapján az adott régióban lehet kiemelten támogatott (korlátlan beiskolázási keretszámú), támogatott (a megelőző év szintjén beiskolázható) és nem támogatott (csökkentett beiskolázási keretszámú – lásd Mártonfi [2011]). A döntés alapjául egyrészt a régióként jogszabályban rögzített hiányszakmák, másrészt az MKIK GVI megelőző évi vállalati felmérésének eredményei szolgáltak, tehát utóbbi szerint azok a szakmák kerültek a kiemelten támogatottak közé, melyek esetében a jövőbeli várható versenyszférabeli munkaerő-kereslet jelentősen meghaladja a

beiskolázási létszámot (a pontos kritériumok régióként eltérnek). (562/2013. kormányrendelet, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300562.KOR.)

A *tanulószerződés* egy olyan gyakorlati képzést, gyakorlati képzőhelyet biztosító dokumentum, amely egy gazdálkodó szervezet és a szakképzésben tanuló diák között jön létre. Tanulószerződés köthető a teljes képzési időre, illetve annak egy részére is, a vonatkozó szabályokat pedig a szakképzési törvény határozza meg (<http://www.szakkepites.hu/szakiranytu/tanuloszerzodes.html>).

Nem állt módunkban a családi háttér részletes megismerése sem a jövedelmi helyzet, sem az életmód, sem a roma származás tekintetében, mindössze az apa iskolai végzettségére és munkaerő-piaci státusára vonatkozó információk álltak rendelkezésünkre. Az iskolák minőségéről, az oktatás színvonaláról sem tudunk megállapításokat tenni, és a megkérdezett fiatalok tudását is csak néhány változóval (év végi iskolai átlageredmény, nyelvtudás) tudjuk közelíteni. Emellett az iskolai és az egyéni szelekció mechanizmusait sem tudjuk különválasztani. Bár *Kertesi* [2008] az oktatási rendszer eredményességének mérésére használt modelljében a tanulók veleszületett képességeit, a családi és az iskolai ráfordításokat is figyelembe veszi, egy ilyen kifinomult útmodell kialakítására nem volt lehetőségünk jelen kutatás keretei között. A korlátozott kereteken belül azonban érvényes és releváns összefüggéseket közlünk, melyek összhangban vannak az elmúlt évek kutatási eredményeivel.

Az adatok

A tanulmány alapjául szolgáló adatfelvétel a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (MKIK) és az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (GVI) közös Szakiskola-projektje,¹ azaz a Szakiskolai férőhelyek meghatározása a regionális fejlesztési és képzési bizottságok (rfkb-k) részére (2013-tól megyei fejlesztési és képzési bizottságok, mfk-b-k) című kutatási program keretében zajlott. A kutatás az MKIK szervezésében 2008-ban indult, majd 2009-ben kibővült, ekkor nyílt először lehetőség a vállalati kereslet felmérése mellett a pályakezdő szakképzettek munkaerőpiacra történő belépésének vizsgálatára is. A kutatás pályakezdőkre koncentrálnak a megelőző évben szakmát szerzett fiatalok munkaerő-piaci pályájának kezdetét vizsgálja, különös tekintettel arra, hogy a szakiskola vagy szakközépiskola elvégzése és az adatfelvétel között eltelt kilenc hónap alatt be tudtak-e, illetve be akartak-e lépni a munkaerőpiacra. A kérdőíves adatgyűjtés során információt szereztünk a szakképzett pályakezdők családi hátteréről, tanulmányi eredményeiről és középiskolai pályafutásáról. Kérdőívünk ezenkívül kitér a szakmaszerzés utáni álláskereső időszakára, a munkaerő-piaci státusra, a munkahely jellemzőire, a bérre, a továbbtanulási szándékokra, valamint a szakiskoláról, a képzésről és a munkahelyről alkotott véleményre is.

¹ A kutatási program keretében készült riportok és az adatfelvétel módszertani jellemzői részletesen elérhetők az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (GVI) honlapján (<http://gvi.hu/kutatasaink/szakkepzes>).

A kutatás során a kiemelten támogatott szakmát elvégzett és a képzés ideje alatt tanulószereződéssel rendelkező fiatalok sokaságából volt lehetőségünk szakma és megye szerinti arányok alapján mintát venni. 2009 óta minden tavasszal megismétlődött az adatfelvétel, így alkalmunk nyílt mind ez idáig összesen hét tanulói felmérés elvégzésére. Jelen elemzéshez a 2009-től 2012-ig tartó időszak, tehát négy adatfelvételi hullám adatbázisait használtuk, mivel a 2013 óta létrejött adatbázisok módszertani változások miatt nem hasonlíthatók össze a korábbi évekkkel. Eredményeink tehát egy 2009-től 2012-ig minden évre kiterjedő, összevont adatbázison alapulnak, mely összesen 10 104 főt tartalmaz. Mintánkba 2009-ben 2416 fő, 2010-ben 2897 fő, 2011-ben 2919 fő, 2012-ben pedig 1872 fő került.

A modell

A következőkben többváltozós logisztikus regressziós elemzés segítségével kíséreljük meg feltárni, hogy mely magyarázó tényezők hatnak a pályakezdő szakképzettek elhelyezkedési és továbbtanulási esélyeire, valamint a szakképzettség felhasználására a munka vagy a továbbtanulás során.

Ennek vizsgálatához három logisztikus regressziós modellt használtunk – lásd az (1) egyenletet. Függő változónk az első modellben – ahol csak az aktív státusúak (foglalkoztatottak és munkanélküliek) szerepelnek, az inaktívak (tanulók és egyéb inaktívok) nem – az ELHELYEZKEDÉSI ESÉLY (dolgozik vagy munkanélküli a szakmaszerzés után kilenc hónappal), a másodikban a TOVÁBBTANULÁS (tanul vagy nem a szakmaszerzés után kilenc hónappal), a harmadikban pedig az, hogy a megkérdezett HASZNÁLTA-E VALAHA (tehát a megelőző kilenc hónap során bármikor) SZAKKÉPZETTSÉGÉT MUNKA VAGY TOVÁBBTANULÁS SORÁN.

A használt regressziós egyenesek egyenlete:

$$Y_{i, i=1, \dots, 3} = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \dots + \beta_{16} X_{16} + \varepsilon, \quad (1)$$

ahol:

Y_1 = dolgozik vagy munkanélküli a szakmaszerzés után kilenc hónappal,

Y_2 = tanul vagy nem a szakmaszerzés után kilenc hónappal,

Y_3 = használta-e a megelőző kilenc hónap során bármikor szakképzettségét munka vagy továbbtanulás során,

X_1 = életkor.

Kétértékű változók

X_2 = nem,

X_3 = apa iskolai végzettsége,

X_4 = apa munkaerő-piaci státusa,

X_5 = apjának van-e szakképesítése,

X_6 = próbálkozott-e a szakiskolából gimnáziumba, szakközépiskolába vagy technikumba átkerülni,

X_7 = olyan szakmát tanult-e, amivel később is szívesen foglalkozna,

X_8 = szeretne-e később még továbbtanulni,

- X_9 = a magyaron kívül van-e olyan nyelv, amin meg tudja magát értetni,
 X_{10} = általános iskolai utolsó éves tanulmányi átlag,
 X_{11} = szakiskolai/szakközépiskolai utolsó éves tanulmányi átlag,
 X_{12} = van-e érettségije,
 X_{13} = gyakorlati képzés helyszíne,
 X_{14} = szakmacsoport,
 X_{15} = tanulmányok helyszíne (régión),
 X_{16} = szakmaszerzés (végzés) éve,
 ε = hibatag.

Mind a három modellünkben a tanuló alapjellemzőit (életkor, nem), családi hátterét, általános iskolai és szakiskolai (szakközépiskolai) eredményeit, nyelvtudását, területi változókat, a tanult szakma szakmacsoportját és a szakmaszerzés időpontját szerepeltettük magyarázó változókként. Ezenkívül olyan változókat is felhasználtunk, amelyek a tanuláshoz való viszonyt, a szakma iránti elkötelezettséget, a motiváltságot, valamint a továbbtanulási terveket fejezik ki.²

Eredmények

A szakképzett pályakezdők munkaerő-piaci lehetőségeit több szempontból is megvizsgáltuk, hogy árnyalt képet kapjunk kutatásunk tárgyáról. A – kilenc hónappal a szakma megszerzése utáni – munkaerő-piaci státusra vonatkozó adatokból indultunk ki, és először a foglalkoztatottságra koncentráltunk, majd a továbbtanulást vizsgáltuk meg, végül pedig a tanult szakma tágran értelmezett „felhasználását”, munka vagy további tanulmányok során.

Az 1. táblázatból látható, hogy szinte minden vizsgálati évben a fiatal szakképzettek közel fele dolgozott a kérdéses időpontjában alkalmazottként, vállalkozóként vagy alkalmi munkásként, kivéve a 2010-es adatfelvételt, amikor csupán 42,8 százalékuk.

1. táblázat

Dolgozott-e a válaszadó a kérdéses időpontjában, 2009–2012 (százalék)

Év	Nem	Igen	Esetszám
2009	51,1	48,9	2 416
2010	57,2	42,8	2 897
2011	53,4	46,6	2 919
2012	51,8	48,2	1 872
Összesen	53,6	46,4	10 104

Forrás: a Szakiskola című kutatás keretében készített saját számítás.

² A magyarázó változók egyszerű megoszlásai minden vizsgált évre vonatkozóan megtalálhatók az eredeti tanulmány (Makó [2014]) függelékében http://gvi.hu/files/researches/89/szakiskola_2013_cikk_kutufuz_140303.pdf.

A 2008-as gazdasági válság munkaerőpiacra gyakorolt erőteljes negatív hatása jól nyomon követhető a szakképzettekre vonatkozó munkanélküliségi adatokban is (2. táblázat): 2008-ig a munkanélküliségi ráta³ ebben a csoportban stabilan 7 és 8 százalék között mozgott, 2009-ben 11 százalék fölé ugrott, majd tovább emelkedett, és 2010-től 2012-ig folyamatosan meghaladta a 12 százalékot.

2. táblázat

Munkanélküliségi ráta a teljes szakképzett népességben, 2009–2012 (szakiskolát vagy szakmunkásképzőt végzettek)

Év	Foglalkoztatottak száma (ezer fő)	Munkanélküliek száma (ezer fő)	Aktívák száma (ezer fő)	Munkanélküliségi ráta (százalék)
2006	1243,2	107,8	1351,0	7,4
2007	1250,1	103,1	1353,2	7,1
2008	1190,8	106,2	1297,0	7,6
2009	1135,3	142,3	1277,6	11,1
2010	1127,9	157,4	1285,3	12,2
2011	1114,7	154,9	1269,6	12,2
2012	1118,4	153,6	1272,0	12,1

Forrás: KSH STADAT 2.1.10. (http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlf007.html) és 2.1.20. táblázat (http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlf012.html).

A munkanélküliségről beszámoló aránya mintánkban igen magasnak mondható az országos átlaghoz képest, és a vizsgált időszakban növekedést mutat: 2009-ben a pályakezdő szakképzettek 21 százaléka jelezte, hogy munkanélküli volt a kérdés időpontjában, 2012-ben pedig 28 százalékuk (3. táblázat). Ha adatainkból munkanélküliségi rátát számolunk, tehát nem a válaszadók arányában, hanem a megkérdezéskor aktív státusúnak számító arányában jelenítjük meg a munkanélkülieket, nagyon magas, 2009-ben 30 százalékos, 2012-ben pedig 37 százalékos munkanélküliségi rátát kapunk (4. táblázat).

3. táblázat

Munkanélküli volt-e a válaszadó a kérdés időpontjában, 2009–2012 (százalék)

Év	Nem	Igen	Esetszám
2009	78,8	21,2	2 416
2010	76,0	24,0	2 897
2011	76,9	23,1	2 919
2012	71,8	28,2	1 872
Összesen	76,1	23,9	10 104

Forrás: a Szakiskola című kutatás keretében készített saját számítás.

³ Munkanélküliségi rátán a továbbiakban a munkanélkülieknek az aktívakhoz (munkanélküliek és foglalkoztatottak együttesen) viszonyított százalékos arányát értjük.

4. táblázat

Munkanélküliségi ráta a mintában, 2009–2012

Év	Foglalkoztatottak száma (1)	Munkanélküliek száma (2)	Aktívák száma (1) + (2)	Munkanélküliségi ráta (százalék)
2009	1182	512	1694	30,2
2010	1240	695	1935	35,9
2011	1359	675	2034	33,2
2012	903	528	1431	36,9

Forrás: a Szakiskola című kutatás keretében készített saját számítás.

A fenti összevetésnél azonban problémát jelent, hogy a homogenitásvizsgálat (χ^2 -próba) szerint mintánk nem tekinthető homogénnek a különböző években vizsgált szakmacsoportokat tekintve. Így a munkanélküliségi ráta eltéréseit részben a különböző szakmák súlyának évenkénti eltérése okozhatja. Az 5. táblázatban láthatjuk a mintánkból számolt szakmacsoportonkénti munkanélküliségi rátát. E szerint a 2009 és 2012 közötti időszakban a kereskedelem-marketing, üzleti adminisztráció⁴ és az építészet szakmacsoportokban végzett pályakezdők körében volt a legmagasabb a munkanélküliség a végzés után kilenc hónappal (rendre 44 százalék, illetve 38 százalék a négy év átlagában). A KSH munkaerő-felmérésének a 2010-es és 2011-es negyedéves adatfelvételi hullámaiból származó, FEOR-kódok alapján számolt becslések szerint pedig az látható, hogy a legmagasabb munkanélküliségi ráta a faipari és az építészeti (rendre 16 százalék, illetve 15 százalék) szakmákat végzettek csoportjára jellemző. Tehát elmondható, hogy mintánk torzított a szakmacsoportokra nézve, így csak óvatos következtetések vonhatók le belőle.

5. táblázat

Szakmacsoportonkénti munkanélküliségi ráta a mintában, 2009–2012 (százalék)

Szakmacsoport	2009	2010	2011	2012	Összesen
Gépészet	31,9	36,2	23,5	27,4	29,4
Elektrotechnika-elektronika	37,1	35,5	25,2	23,5	30,8
Építészet	36,1	35,0	38,2	42,4	37,6
Faipar	23,9	39,5	36,5	38,0	34,6
Közlekedés	27,2	35,8	33,2	44,5	35,0
Kereskedelem-marketing, üzleti adminisztráció	24,6	52,5	50,2	55,9	44,2
Vendéglátás-idegenforgalom	24,3	25,6	25,6	38,8	26,7
Élelmiszeripar	30,5	27,8	35,9	41,3	34,6
Összesen	30,2	35,9	33,2	36,9	34,0

Forrás: saját számítás.

⁴ Mintánkban ez a szakmacsoport csak a bolti eladói szakmát végzetteket tartalmazta.

Az összevetés problematikus volta ellenére annyit mindenképpen megfogalmazhatunk, hogy a pályakezdők körében tapasztalható munkanélküliség jelentős mértékben meghaladja a teljes szakképzett népességre vonatkozó adatokat – így eredményeink a munkaerőpiacra való belépés nehézségeire hívják fel a figyelmet. Hasonló eredményeket kapott Liskó Ilona is, aki 1995 tavaszán az 1994-ben végzett fiatal szakmunkások munkaerő-piaci helyzetét vizsgálva azt tapasztalta, hogy 34 százalékuk volt munkanélküli (Liskó [1996]) – így elmondható, hogy az elmúlt közel 20 évben a pályakezdő szakmunkásokat sújtó jelentős munkanélküliség nem enyhült.

A 6. táblázatból látható, hogy a Szakiskola-kutatás során felkeresett, a szakképzésből frissen kikerült pályakezdők jelentős része, 23–32 százalékuk továbbtanult a szakma megszerzése után. A továbbtanulás ebben az esetben jelentheti érettségi megszerzését szakközépiskolában vagy gimnáziumban, az eredeti szakmában való továbbtanulást (szakközépiskolában vagy iskolarendszeren kívüli szakképzésben), másik szakma elsajátítását szakiskolában, szakközépiskolában vagy iskolarendszeren kívül, sőt akár felsőfokú tanulmányok elkezdését is (amennyiben az adott fiatal a szakma mellett érettségit is szerzett). Liskó [2004] eredményei is jelentős továbbtanulási ambíciót mutatnak a szakiskolát végzettek körében. Adatai szerint a végzést követően a pályakezdő szakképzettek 35 százaléka folytatná tovább tanulmányait, amitől a munkanélküliség elkerülését, illetve a munkaerőpiaci lehetőségek javulását várják (Liskó [2008]).

6. táblázat

A válaszadó tanuló-e a kérdéses időpontjában, 2009–2012 (százalék)

Év	Nem	Igen	Esetszám
2009	72,1	27,9	2 416
2010	67,6	32,4	2 897
2011	70,9	29,1	2 919
2012	77,4	22,6	1 872
Összesen	71,5	28,5	10 104

Forrás: a Szakiskola című kutatás keretében készített saját számítás.

7. táblázat

Használta-e a válaszadó valaha (munkája vagy tanulmányai során) a megelőző évben szerzett szakképzettségét, 2010–2012 (százalék)

Év	Nem	Igen	Esetszám
2010	49,3	50,7	2767
2011	52,4	47,6	2839
2012	51,0	49,0	1824
Összesen	50,9	49,1	7430

Forrás: a Szakiskola című kutatás keretében készített saját számítás.

A 2010 és 2012 között⁵ megkérdezetteknek körülbelül fele (48–51 százalék) jelezte, hogy munkája vagy tanulmányai során már használta a korábban megszerzett szak-képzettségét, tehát hogy legalább egyszer már dolgozott a szakmájában vagy egy azzal azonos szakmacsoportba tartozó szakmában, vagy pedig továbbtanult korábbi szak-mája területén (például szakközépiskolában) (7. táblázat).

Elhelyezkedési esély

Első logisztikus regressziós modellünk azt vizsgálja, hogy milyen tényezők hatnak az elhelyezkedési esélyre, tehát arra, hogy a válaszadó a kérdés időpontjában dolgo-zik vagy munkanélküli. A továbbtanulókat és az egyéb inaktívakat (például gyese-n lévőket), tehát az inaktív státusúakat nem szerepeltettük a modellben, mivel ők nem azért nem dolgoznak, mert nem találnak munkát, hanem azért, mert munkaválla-lásukat elhalasztották tanulmányaik, gyermekvállalás vagy egyéb okok miatt. Így függő változónk 1 értéket vesz fel, ha a megkérdezett alkalmazott, vállalkozó vagy alkalmi munkás; ha pedig munkanélküli, akkor 0 értéket.

Az adatok azt mutatják (lásd a *Függelék F1. táblázatát*), hogy a kilenc hónapja a munkaerőpiacon levő, szakképzett pályakezdők között a férfiaknak 1,4-szer nagyobb az esélyük⁶ arra, hogy ezen kilenc hónapon belül állást találjanak, mint a nőknek, ha minden egyéb tényezőt változatlan szinten tartunk.

Emellett a munkát kereső pályakezdők közül azok, akiknek apja munkanélküli – minden más tényező változatlansága mellett –, átlagosan 33 százalékkal kisebb eséllyel helyezkedtek el kilenc hónap alatt, mint a szakmunkás apák gyermekei. (Ha a modell tükörképét vesszük, azaz a függő változó 1 értéket vesz fel munkanélküliség esetén, és 0 értéket foglalkoztatottság esetén, láthatjuk, hogy a munkanélküli apák gyermekeinek közel másfélszer akkora az esélyük a munkanélküliségre, mint társa-iknak.) Azok körében pedig, akiknek apja egyéb okból nem dolgozik, vagy már nem él, átlagosan 19 százalékkal kisebb a foglalkoztatottsági esély.

Fontos magyarázó tényezőnek bizonyult az a változó, amely azt méri, hogy a szak-képzett fiatalok olyan szakmát tanultak-e, amivel később is szívesen foglalkoznának,

⁵ A vonatkozó kérdés csak 2010-től szerepel az adatfelvételben.

⁶ Az „esély” kifejezést az írásban statisztikai értelemben használjuk, a köznapi értelmének pozitív tartalma nélkül. Az esély a vizsgált esemény bekövetkezése valószínűségének és be nem következése valószínűségének hányadosát jelenti (Moksony [2006]). A logisztikus regressziós modellek értelme-zésének tipikus eszköze az esélyhányados, azaz két feltételes esély hányadosa, amely azt mutatja meg, hánszorosára nő egy esemény bekövetkezésének a feltételes esélye akkor, ha a magyarázó változó értéke egységnyivel nő (Bartus [2003]). Egy példa az esélyhányados kiszámításának megvilágítására: ha 10-ből 7 férfit felvesznek egy bizonyos egyetemre, és 10-ből 4 nőt vesznek fel ugyanoda, a férfiak esetében a sikeres felvételi valószínűsége 0,7 (a sikertelené 0,3), a nők esetében a sikeres felvételi valószínűsége 0,4 (a sikertelené 0,6). A férfiak esetében a sikeres felvételi esélye $0,7/0,3=2,33$, a nők esetében pedig $0,4/0,6=0,67$. Az esélyhányados a két fenti esély hányadosa, tehát $2,33/0,67=3,5$. Ezt úgy értelmezhetjük, hogy a férfiaknak 3,5-ször akkora esélyük van a sikeres felvételre, mint a nőknek. A nők szempontjából pedig az esélyhányados $0,67/2,33=0,29$, amit úgy értelmezhetünk, hogy a nőknek 0,29-szer akkora, tehát közel 70 százalékkal kisebb esélyük van a sikeres felvételre, mint a férfiaknak (forrás: <http://www.ats.ucla.edu/stat/stata/faq/oratio.htm>).

tehát hogy érdeklődési körüknek, tehetségüknek megfelelően választottak-e szakmát az általános iskola után. Az a tény, hogy valaki később is szívesen foglalkozna szakmájával, önmagában 1,7-szeresére növeli a kilenc hónapon belüli elhelyezkedés esélyét.

Az adatokból az is kitűnik, hogy a jobb tanulóknak nagyobb esélyük van a gyors elhelyezkedésre, mint azoknak, akiknek tanulmányi eredményei gyengébbek. Azok a dolgozni szándékozó szakképzett pályakezdők, akiknek a szakiskolai (szakközépiskolai) utolsó éves tanulmányi átlaguk 4,1 és 4,5 közötti volt, 1,4-szer nagyobb eséllyel találtak munkát kilenc hónapon belül, mint akiknek gyenge, 2,0 és 2,5 közötti volt az átlaguk, ha minden más tényező hatását kiszűrjük. A legjobban tanuló körében pedig, akiknek utolsó éves tanulmányi átlaga 4,6 és 5,0 közötti volt, 1,8-szor nagyobb ez az esély, mint a fenti referenciakategória esetében. A nyelvtudással kapcsolatban is szignifikáns hatást fedeztünk fel: azok a munkaerőpiacon megjelenő pályakezdők, akik a magyaron kívül más nyelven is meg tudják értetni magukat, átlagosan 1,2-szer nagyobb eséllyel találtak munkát a végzés utáni kilenc hónap alatt, mint a minden más tulajdonságukban megegyező társaik.

Emellett látható, hogy a gyakorlati képzés helyszíne is fontos a későbbi elhelyezkedés szempontjából: azok a dolgozni akaró fiatalok, akik tanulmányaik során nem az iskolai tanműhelybe, hanem külső céghez (vagy mindkét helyre) jártak gyakorlati képzésre, átlagosan 1,6-szor nagyobb eséllyel találtak állást kilenc hónapon belül – minden más hatást azonos szinten tartva. A fentiek összhangban állnak *Horn* [2014] azon eredményeivel, melyek szerint a szakképzett fiatalok közül nagyobb valószínűséggel találnak munkát közvetlenül a végzés után azok, akik a gyakorlati képzést külső vállalatnál, nem pedig az iskolában végezték el.

Az adatok szerint (a munkát keresők között) a gépészet szakmacsoportba tartozó szakmát szerettekhez képest az építészet és a közlekedés szakmacsoportokba tartozó szakmát tanultak 34 százalékkal kisebb eséllyel helyezkednek el kilenc hónap alatt. A kereskedelem-marketing, üzleti adminisztráció szakmacsoport esetében ez az esély 39 százalékkal alacsonyabb, mint a gépészetet tanultak csoportjában.

A Közép-Magyarországon végzettekhez képest a Nyugat-Dunántúlon végzett, kilenc hónapja a munkaerőpiacra lépett pályakezdőknek átlagosan 1,4-szer nagyobb az esélyük az elhelyezkedésre – a többi tényező változatlansága mellett. Az Észak-Magyarországon végzettek esetében 45 százalékkal kisebb az esély a Közép-Magyarországon végzettekhez képest, az Észak-Alföldön 40 százalékkal kisebb, a Dél-Alföldön pedig átlagosan 23 százalékkal kisebb, minden más tényezőt változatlan szinten tartva.⁷

Modellünk a szakmaszerzés (végzés) évét is figyelembe vette. Az adatok azt mutatják, hogy a 2008-ban végzett (2009-ben megkérdezett) szakképzetteknek volt a legmagasabb elhelyezkedési esélye az első kilenc hónap alatt. A gazdasági válság munkaerőpiacra gyakorolt erős negatív hatása minden további évben rontotta ezt az esélyt, a 2009-ben végzettek esetében átlagosan 40 százalékkal, a 2010-ben végzettek esetében 34 százalékkal, a 2011-ben végzettek esetében pedig 46 százalékkal.

⁷ Adatbázisunkban a szakiskola elvégzésének helye szerepel (régión), amely nem feltétlenül egyezik meg a későbbi munkakeresés helyszínével.

Továbbtanulás

A szakképzés befejezése utáni továbbtanulás a későbbi munkaerő-piaci helyzetet befolyásoló fontos tényező. Második modellünk ezért azt vizsgálja, milyen változók hatnak arra, hogy a megkérdezett a kérdezés időpontjában – tehát kilenc hónappal a végzés után – tanuló-e. (A függő változó tehát 1 értéket vesz fel, ha a megkérdezett tanuló státusú volt a kérdezés időpontjában, egyébként pedig 0 értéket.)

Az adatok azt mutatják (lásd a *Függelék F2. táblázatát*), hogy a szakképzett pályakezdők között az életkor növekedésével minden évvel 20 százalékkal csökken a tanulói státus esélye (minden egyéb változatlanúsága esetén). A lányok között nagyobb gyakorisággal találunk továbbtanulni szándékozókat: a fiúk körében átlagosan 25 százalékkal kisebb annak az esélye, hogy kilenc hónappal a végzés után tanulói státusúak, mint a lányok esetében.

Az eredmények szerint azok, akiknek apja legfeljebb nyolc általánost végzett, 34 százalékkal kisebb eséllyel tanultak a kérdezés időpontjában, mint az érettségizett apák gyermekei.

Az adatok azt mutatják, hogy a továbbtanulni szándékozók közül sokan meg tudták valósítani terveiket. Azok a megkérdezettek ugyanis, akik korábban próbálkoztak a szakiskolából gimnáziumba, szakközépiskolába vagy technikumba átkerülni, átlagosan 4,3-szor nagyobb eséllyel tanultak kilenc hónappal a szakma megszerzése után, mint minden más tulajdonságaikban megegyező társaik. Emellett az is látható, hogy azok a válaszadók, akik jelezték, hogy később még szeretnének továbbtanulni,⁸ több mint háromszor akkora eséllyel voltak tanulói státusban a kérdezés időpontjában is, mint a többi szakképzett fiatal – minden egyéb tényező hatását kiszűrve.

A jó tanulmányi eredményűek egyértelműen nagyobb eséllyel akarnak és tudnak további tanulmányokba kezdeni a szakiskola vagy szakközépiskola elvégzése után. Az általános iskolai tanulmányi eredmény hatása nem bizonyult szignifikánsnak, azonban a szakiskolai (szakközépiskolai) utolsó éves tanulmányi átlag hatása igen: az adatok azt mutatják, hogy azok a fiatalok, akiknek átlaga 4,1 és 4,5 közötti volt, 1,4-szer nagyobb eséllyel számoltak be tanulói státusról, mint a gyenge, 2,0 és 2,5 közötti átlaggal rendelkezők. Az érettségivel is rendelkező pályakezdő szakképzettek (többnyire azok, akik szakközépiskolában szereztek szakmát) átlagosan 1,4-szer nagyobb eséllyel voltak tanulók kilenc hónappal a szakma megszerzése után, mint az érettségivel nem rendelkező társaik (akik szakiskolában végeztek) – a többi tényezőt állandó szinten tartva. A nyelvtudás is összefügg a továbbtanulás tényével: azok a szakképzett fiatalok, akik a magyaron kívül más nyelven is meg tudják értetni magukat, átlagosan 1,2-szer nagyobb eséllyel számoltak be tanulói státusról a végzés után kilenc hónappal, mint idegen nyelvet nem beszélő társaik – minden egyéb tényező változatlanúságát feltételezve.

Emellett az a tény, hogy a szakképzett pályakezdő olyan szakmát tanult, amivel később is szívesen foglalkozna, átlagosan 33 százalékkal csökkenti a továbbtanulás esélyét (miközben a foglalkoztatottsági esélyt növeli).

⁸ Például elképzelhető, hogy valaki a szakiskola elvégzése után kilenc hónappal éppen esti tagozaton tanul azért, hogy érettségit szerezzen, és a jövőben főiskolai vagy egyetemi továbbtanulást tervez.

A közlekedés szakmacsoportba tartozó szakképzettséget megszerzett tanulók esetében a leggyakoribb a továbbtanulás: ebben a csoportban átlagosan 2,4-szer nagyobb erre az esély, mint a gépész szakmát végzettek között. Az elektrotechnika-elektronika és a kereskedelem-marketing, üzleti adminisztráció szakmacsoportokban 1,4-szeres ez az esély, a faipar szakmacsoportban pedig 1,6-szoros a gépészekhez képest.

A Közép-Magyarországon végzettekhez képest minden más régióban nagyobb a továbbtanulás esélye: a Közép-Dunántúlon és a Nyugat-Dunántúlon végzettek között közel kétszeres, a Dél-Dunántúlon végzettek körében 2,9-szeres, a Dél-Alföldön 2,2-szeres, az Észak-Alföldön és Észak-Magyarországon pedig 2,4-szeres – a többi tényezőt azonos szinten tartva.

Az eredmények emellett azt mutatják, hogy a 2009-ben végzett szakképzettek körében átlagosan 1,4-szer nagyobb a továbbtanulás esélye, mint a 2008-ban végzettek között, a 2010-ben végzettek esetében pedig 1,3-szoros a különbség.

A szakma felhasználása munka vagy tanulmányok során

Utolsó modellünkkel némileg más megközelítésben vesszük szemügyre a szakmaszerzés utáni időszak jellegzetességeit. Itt tágabban értelmezett szakmafelhasználási definíciót alkalmaztunk: függő változónk nemcsak azt mutatja, hogy a megkérdezett dolgozott-e a kérdés időpontjában, hanem azt is jelzi, hogy a szakképzett egyén használta-e valaha a korábban megszerzett szakképzettségét. A szakma „felhasználása” jelentheti a legalább egyszeri, bármilyen rövid időtartamú fizetett munkát saját szakmájában, vagy azzal azonos szakmacsoportba tartozó szakmában, illetve továbbtanulást az adott szakmában (például szakiskola után szakközépiskolában). A változó értéke 1, ha már legalább egyszer használta kilenc hónapos pályafutása során a megelőző tanévben szerzett szakképzettségét és 0, ha nem.⁹

A regresszió eredményei azt mutatják (*Függelék F3. táblázat*), hogy a kilenc hónapja végzett szakképzett pályakezdők között az életkor növekedésével enyhén nő a szakképzettség felhasználásának esélye. Emellett a férfiak átlagosan 1,8-szor nagyobb eséllyel használták már szakképzettségüket a munkaerőpiacon vagy tanulmányok során, mint a nők (minden egyéb tényező változatlansága esetén).

Az érdeklődési körnek megfelelő szakmaválasztás is szignifikánsan növeli a szakképzettség későbbi használatának esélyét: azok, akik olyan szakmát tanultak, amivel később is szívesen foglalkoznának, a végzést követő kilenc hónap alatt átlagosan 2,2-szer nagyobb eséllyel használták már szakképzettségüket, mint társaik – minden más változatlanságát feltételezve.

A továbbtanulni szándékozó, szakképzettséget szerzett pályakezdők a végzést követő kilenc hónap során átlagosan 16 százalékkal kisebb eséllyel használták szakképzettségüket, mint társaik.

⁹ Az adatfelvétel kérdőívének változása miatt a függő változót csak a 2010-es és későbbi adatbázisokból lehet kiszámolni, így e modell eredményei a 2010–2012-es időtartamra vonatkoznak.

Az adatok azt mutatják, hogy minél jobb szakiskolai (szakközépiskolai) tanulmányi eredményt ért el a tanuló az utolsó évben, annál nagyobb az esélye, hogy kilenc hónapon belül valamilyen módon tudta használni szakképzettségét. Az eredmények szerint a 2,0 és 2,5 közötti, gyenge tanulmányi átlagúak csoportjához képest a 3,6 és 4,0 közötti átlagot elérők között 1,2-szer nagyobb annak az esélye, hogy a pályakezdő fiatal használta már valamilyen módon szakképzettségét. Ez az esély a 4,1 és 4,5 közötti átlagúak körében 1,4-szeres, a 4,6 és 5,0 közötti átlagúak között pedig már 1,6-szoros – minden egyéb tényezőt azonos szinten tartva.

Az érettségi megszerzése is növeli a szakmában való elhelyezkedés vagy továbbtanulás esélyét: az érettségivel rendelkező megkérdezettek átlagosan 1,7-szer nagyobb eséllyel használták már szakképzettségüket, mint a nem érettségizettek.

A gyakorlati képzés helyszínét tekintve azt láthatjuk, hogy azok a fiatal szakképzettek, akik gyakorlati képzésre az iskolai tanműhely mellett külső céghez is jártak, átlagosan másfélszer nagyobb eséllyel használták szakképzettségüket, mint azok, akik csak az iskolai tanműhelyben részesültek képzésben (minden további tényezőt változatlanul tekintve).

A faipar és a közlekedés szakmacsoportokba tartozó szakmát tanult fiatalok körülbelül feleakkora eséllyel használták már szakképzettségüket, mint a gépészet területén tanultak, az építészet szakmacsoportban végzetek pedig 25 százalékkal kisebb eséllyel (minden egyéb tényezőt változatlanul tartva). A vendéglátás-idegenforgalom területén átlagosan 1,7-szer akkora a szakképzettség használatának esélye, mint a gépészeknél, az élelmiszeripar területén pedig 1,3-szoros.

A Dél-Dunántúlon végzetek átlagosan 27 százalékkal kisebb eséllyel használták szakképzettségüket a végzést követő kilenc hónapban, mint a Közép-Magyarországon végzetek. Az Észak-Alföld esetében 22 százalékkal, Észak-Magyarország esetében pedig 26 százalékkal kisebb ez az esély, mint Közép-Magyarországon.

Végül, az adatok szerint a 2010-ben végzett szakképzettek körében átlagosan 17 százalékkal kisebb a szakképzettség használatának esélye, mint a 2009-ben végzetek között, a 2011-ben végzetek esetében pedig 20 százalékkal kisebb ez az esély.

Következtetések

Modelljeinkben a szakképzett pályakezdők munkaerő-piaci előmenetelére, közelebbről az elhelyezkedési esélyre, a továbbtanulásra, valamint a tanult szakma felhasználására ható tényezőket kíséreltük meg feltérképezni a már jelzett korlátok között.

Eredményeink azt mutatják, hogy a kilenc hónapja szakmát szerzett és a munkaerőpiacon jelen levő (aktív státusú) szakképzett pályakezdők elhelyezkedési esélyeit leginkább a jó szakiskolai (szakközépiskolai) tanulmányi eredmény és a nyelvtudás növeli, valamint az, ha olyan szakmát tanultak, amely megfelel érdeklődési körüknek, és amivel később is szívesen foglalkoznának. Ezenkívül a gyakorlati képzést külső cégnél végzőknek is nagyobb esélyük van a kilenc hónapon belüli elhelyezkedésre. A gazdasági válság munkaerőpiacra gyakorolt erős negatív hatása 2009 után minden évben rontotta az elhelyezkedési esélyt.

Az adatok azt mutatják, hogy a továbbtanulni szándékozók közül sokan megtudták valósítani terveiket, és továbbtanultak a kérdés időpontjában, ráadásul nagy arányban jeleztek még további tanulmányokra vonatkozó szándékot is. Emellett az idegennyelv-tudás, a jó szakiskolai (szakközépiskolai) tanulmányi eredmény és az érettségi megléte is pozitívan hat a továbbtanulás esélyére. A lányok között nagyobb gyakorisággal találunk továbbtanulókat, mint a fiúk között. Szakmacsoport szerint a közlekedési szakmát megszerzett tanulók esetében a legnagyobb a továbbtanulás esélye. Emellett a Közép-Magyarországon végzetekhez képest minden más régióban nagyobb ez az esély. A továbbtanulás esélyét csökkenti, ha a pályakezdő apja alacsony iskolai végzettségű, illetve ha a szakképzett fiatal olyan szakmát tanult, amivel később is szívesen foglalkozna, mivel ez a munkába állást valószínűsíti.

Harmadik modellünk azt vizsgálta, hogy a szakképzett fiatal használta-e – bármilyen formában, munka vagy tanulmányok során – a kilenc hónappal korábban megszerzett szakképzettségét. Az adatok azt mutatják, hogy ez az esély a legmagasabb az érdeklődési körüknek megfelelő szakmát választók és a férfiak körében. Emellett a jó szakiskolai (szakközépiskolai) tanulmányi eredmény, az érettségi megszerzése, valamint az iskolai tanulmányok mellett részben külső cégnél elvégzett gyakorlati képzés is növeli a szakmában való elhelyezkedés, vagy továbbtanulás esélyét.

Eredményeink tehát azt mutatják, hogy a munkaerő-piaci siker részben az egyén által nem befolyásolható tényezőkön múlik. A családi háttér hatása nagyon jelentős, amelyet az iskolarendszer jelenleg nem képes semlegesíteni. A magas iskolai végzettségű szülők gyermekei gyakrabban szereznek érettségit, és magasabb színvonalú ismereteket, majd jobb esélyekkel indulnak a munkaerőpiacon is. Azt is láttuk, hogy a munkanélküli apák státusa gyakran kihát gyermekük munkanélküliségére. A családok hátrányos helyzete a kevés munkaerő-piaci lehetőséget nyújtó lakóhelyen (*Liskó* [2001]), a szerencsétlen pályaválasztáson, valamint a kapcsolatok és információk hiányán keresztül termelődik újra a fiatal generációban. Tehát elmondható, hogy a szülők helyzetére ható szociálpolitikai eszközök hatása lecsapódik a fiatalok helyzetében is.

Az eredmények a gyakorlati képzés fontosságára is felhívják a figyelmet. A külső cégnél végzett szakmai gyakorlat valódi munkakörnyezettel történő megismerkedést jelent, emellett nagymértékben segítheti a későbbi munkakeresés során kamatoztatható kapcsolatok kiépítését is. Ezért is tartjuk fontosnak a szakképző intézmények és a versenyszféra közötti kapcsolatok kiszélesítését és elmélyítését.

Több fontos befolyásoló tényezőre azonban maga a szakképzésben részt vevő fiatal is hatással van. Általánosságban elmondható, hogy az elhelyezkedés, illetve a szakma hasznosításának esélyét növeli az egyén tehetségének, érdeklődési körének megfelelő szakmaválasztás. Ez az általánosiskolás-korúak pályaeorientációja és a pályaválasztási tanácsadás fontosságára hívja fel a figyelmet. Ennek fontos része a pályaválasztás előtt álló fiatalok informálása is, tehát az előttük álló lehetőségek és az aktuális munkaerő-piaci helyzet tényalapú megismertetése. A tanulmányok során nyújtott egyéni teljesítmény is szignifikáns hatást gyakorol a későbbi munkaerő-piaci helyzetre. A jó iskolai tanulmányi eredmények, a nyelvtudás, az érettségi megszerzése mind javítja a munkaerő-piaci esélyeket. Ez a mechanizmus egyrészt közvetlenül érvényesül az elhelyezkedési esélyeken keresztül, másrészt pedig közvetetten, a továbbtanuláson keresztül: az adatok ugyanis

azt mutatják, hogy a jól tanuló, idegen nyelven beszélő, ambiciózus fiatalok nagyobb valószínűséggel tanulnak tovább a szakmaszerzés után, ami rövid távon kézzelfogható bérprémiumban ölt testet (lásd *Kézdi* [2008]), hosszabb távon pedig az új ismeretek megszerzésének képessége által stabilabbá váló munkaerő-piaci helyzetben.

Ez ellentmond annak a közkeletű hiedelemnek, amely szerint a jó tanulók tipikus továbbtanulási útja a gimnáziumi és felsőoktatási intézményekbe vezet, míg a gyenge általános iskolai eredmények esetén a szakmunkás lét a kézenfekvő választás. Ehelyett azt mutatják az adatok, hogy az általános műveltség és a tanulási készségek elsajátítása nagyon is fontos a szakképzettek számára is. A folyton megújuló munkaerő-piaci követelmények és a gyakori szakmaváltás (*Makó–Bárdits* [2014]) mind az élethosszig tartó tanulást teszik szükségessé, így a rugalmasság és a tudásmegújítási képesség fejlesztése a szakképzési rendszer fontos feladata lett.

Az eredmények arra is felhívják a figyelmet, hogy szükséges a szakképzett pályakezdők munkaerő-piaci történetére vonatkozó olyan pályakövetéses vizsgálatok folytatása, amelyek nem korlátozódnak a kiemelten támogatott szakmákra, sem a tanulószereződéssel rendelkező szakképzettekre.

A családi háttér hatásának részletesebb feltérképezése feltétlenül szükséges az esélyegyenlőségi szempontok megjelenítéséhez – legalábbis a jövedelmi helyzet, a szegénységet mérő indikátorok, valamint a roma származás vizsgálatának bevonásával. Ezenkívül fontos megismerni az esetleges kontraszelekciós folyamatokat is a szakképzésbe bekerülő gyerekek korábbi általános iskolai teljesítményének, tudásának (olvasási, szövegértési és matematikai készségek, idegennyelv-tudás) vizsgálatán keresztül.

Emellett az érettség nem adó szakiskolák és az érettségit is adó szakközépiskolák kellő esetszámban történő összehasonlítása lehetővé tenné az érettségi szerepének jobb megismerését.

Az iskolák minőségének tanulmányozása (iskolánkénti összehasonlítással) is sok lényeges, a fentiekben nem vizsgált kérdést megvilágítana. Például az osztálylétszám, a tanárok felkészültsége és végzettsége, az iskola elhelyezkedése és felszereltsége, a speciális (felzárkóztató) programok alkalmazása (lásd *Liskó* [1997]), a lemorzsolódási arányok, valamint az adott iskola közismereti oktatásának színvonala mind fontos információk, amelyek elengedhetetlenek a szakképzett pályakezdők helyzetének mélyebb megismeréséhez.

Hivatkozások

- BARTUS TAMÁS [2003]: Logisztikus regressziós eredmények értelmezése. Statisztikai Szemle, 81. évf. 4. sz. 328–347. o.
- HORN DÁNIEL [2014]: A szakiskolai tanoncképzés rövid távú munkaerő-piaci hatásai. Közgazdasági Szemle, 61. évf. 9. sz. 975–999. o.
- KERTESI GÁBOR [2008]: A közoktatási intézmények teljesítményének mérése-értékelése, az iskolák elszámoltathatósága. Megjelent: *Fazekas Károly–Köllő János–Varga Júlia* (szerk.): Zöld könyv. A magyar közoktatás megújításáért. Oktatás és Gyermekesély Kerekasztal. Ecostat, Budapest. 167–189. o.

- KERTESI GÁBOR–VARGA JÚLIA [2005]: Foglalkoztatás és iskolázottság Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 52. évf. 7–8. sz. 633–662. o.
- KÉZDI GÁBOR [2004]: Iskolázottság és keresetek. Megjelent: *Fazekas Károly–Varga Júlia* (szerk.): *Munkaerőpiaci tükrök*, 2004. MTA Közgazdaságtudományi Intézet–Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest, 43–49. o.
- KÉZDI GÁBOR [2007]: A szakképzés munkaerő-piaci értékének és struktúrájának változása Magyarországon a rendszerváltás előtt és után. Kézirat, OKA-háttér tanulmány, Budapest.
- KÉZDI GÁBOR [2008]: Nem csupán a rendszerváltás következménye. A szakiskolai képzés hanyatló hozadékai mögött álló okok Magyarországon. Megjelent: *Fazekas Károly* (szerk.): *Közoktatás, iskolai tudás és munkapiaci siker*. KTI Könyvek 9. 73–94. o.
- KÉZDI GÁBOR–KÖLLŐ JÁNOS–VARGA JÚLIA [2008]: Az érettségit nem adó szakmunkásképzés válságtünetei. Megjelent: *Fazekas Károly–Köllő János* (szerk.): *Munkaerőpiaci tükrök 2008*. MTA Közgazdaságtudományi Intézet–Országos Foglalkoztatási Alapítvány, Budapest, 87–136. o.
- KOSZÓ ZOLTÁN–SEMJÉN ANDRÁS–TÓTH ÁGNES–TÓTH ISTVÁN JÁNOS [2007]: Szakmastruktúra- és szakmatartalom-változások a gazdasági fejlődés tükrében. MKIK GVI, Kutatási Füzetek, 2. http://www.gvi.hu/data/papers/KF_2007_2_szakmastruktura_071106.pdf.
- KÖLLŐ JÁNOS [2011]: Kudarcisméltó szakoktatás. Az úgynevezett szakmunkáshiánytól az úgynevezett duális képzésig. *Élet és Irodalom*, május 20. www.es.hu/kollo_janos;kudarcismetlo_szakoktatasi;2011-05-18.html
- LISKÓ ILONA [1996]: A szakmunkásképzés fejlesztésének alternatívái. *Educatio*, 1. sz. http://www.hier.iif.hu/hu/educatio_reszletes.php?id=33.
- LISKÓ ILONA [1997]: Hátrányos helyzetű gyerekek a szakképző iskolákban. *Educatio*, 1. sz. http://www.hier.iif.hu/hu/educatio_reszletes.php?id=50.
- LISKÓ ILONA [2001]: Fiatal szakmunkások a munkapiacon. Megjelent: *Semjén András* (szerk.): *Oktatás és munkaerő-piaci érvényesülés*. Munkatudományi kutatások. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, Budapest. <http://mek.oszk.hu/01500/01543/01543.pdf>.
- LISKÓ ILONA [2004]: Perspektívák a középiskola után. *Kutatás Közben*, 259. sz. Felsőoktatási Kutatóintézet, Budapest.
- LISKÓ ILONA [2008]: Szakképzés és lemorzsolódás. Megjelent: *Fazekas Károly–Köllő János–Varga Júlia* (szerk.): *Zöld könyv. A magyar közoktatás megújításáért*. Oktatás és Gyermekesély Kerekasztal. Ecostat, Budapest. 95–119. o.
- MAKÓ ÁGNES [2014]: A szakképzett pályakezdők munkaerő-piaci helyzete és elhelyezkedési esélyei 2014. március. MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, Budapest, http://gvi.hu/files/researches/89/szakiskola_2013_cikk_kutfuz_140303.pdf.
- MAKÓ ÁGNES–BÁRDITS ANNA [2014]: A pályakezdő szakmunkások munkaerő-piaci helyzete – 2014. *Szakiskola*, 2014. MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, Budapest, http://gvi.hu/files/researches/90/szakiskola_2014_tanulok_tanulmany_140610.pdf.
- MÁRTONFI GYÖRGY [2011]: Hiányszakmák. *Educatio*, 3. sz. 374–386. o. www.hier.iif.hu/hu/letoltes.php?fid=tartalomsor/2088
- MOKSONY FERENC [2006]: Gondolatok és adatok. Társadalomtudományi elméletek empirikus ellenőrzése. Aula Kiadó, Budapest.
- KIS VIKTÓRIA–FERREIRA, M.-L.–FIELD, S.–ZWICK, T. [2008]: Tanulás a munkáért. *OECD Szakképzési Szemle*, Magyarország, <http://www.oecd.org/hungary/44092888.pdf>.

Függelék

F1. táblázat

Az elhelyezkedési esély többváltozós modellje az aktív státusúak között, 2009–2012 ($N = 5145$)
 Függő változó: dolgozik vagy munkanélküli a kérdésés időpontjában

	<i>B</i> érték	Standard hiba	Szignifikancia	Exp(<i>B</i>)
Életkor	-0,024	0,027	0,369	0,976
Nem (referenciakategória: nő)				
Férfi	0,363	0,127	0,004	1,438
Apa iskolai végzettsége (referenciakategória: érettségi)				
Legfeljebb nyolc általános	-0,162	0,144	0,260	0,850
Szakmunkásképző	-0,006	0,087	0,946	0,994
Főiskola vagy egyetem	-0,084	0,192	0,660	0,919
Apa munkaerő-piaci státusa (referenciakategória: szakmunkás)				
Vállalkozó	0,028	0,126	0,826	1,028
Vezető beosztású	0,214	0,204	0,292	1,239
Beosztott értelmiségi, vagy irodai alkalmazott	0,163	0,152	0,284	1,177
Segéd-, betanított, vagy alkalmi munkás	0,059	0,113	0,600	1,061
Munkanélküli	-0,395	0,114	0,001	0,673
Egyéb okból nem dolgozik, vagy már nem él	-0,213	0,089	0,017	0,808
Apjának van szakképesítése (referenciakategória: nincs)	0,166	0,125	0,185	1,181
Próbálkozott a szakiskolából gimnáziumba, szakközépiskolába, vagy technikumba átkerülni (referenciakategória: nem)	-0,050	0,112	0,657	0,951
Olyan szakmát tanult, amivel később is szívesen foglalkozna (referenciakategória: nem)	0,520	0,097	0,000	1,682
Szeretne később még továbbtanulni (referenciakategória: nem)	0,016	0,066	0,809	1,016
A magyaron kívül van olyan nyelv, amin meg tudja magát értetni (referenciakategória: nincs)	0,171	0,070	0,014	1,186
Általános iskola utolsó év tanulmányi átlag (referenciakategória: 2,0–2,5)				
2,6–3,0	-0,120	0,107	0,265	0,887
3,1–3,5	0,037	0,106	0,728	1,037
3,6–4,0	0,004	0,110	0,969	1,004
4,1–4,5	-0,014	0,160	0,932	0,987
4,6–5,0	0,123	0,297	0,678	1,131

Az F1. táblázat folytatása

	<i>B</i> érték	Standard hiba	Szignifikancia	Exp(<i>B</i>)
Szakiskola/szakközépiskola utolsó év tanulmányi átlag (referenciakategória: 2,0–2,5)				
2,6–3,0	-0,162	0,115	0,159	0,850
3,1–3,5	-0,062	0,116	0,594	0,940
3,6–4,0	0,158	0,113	0,163	1,171
4,1–4,5	0,335	0,140	0,017	1,397
4,6–5,0	0,585	0,156	0,000	1,796
Van érettségije (referenciakategória: nincs)	0,189	0,104	0,070	1,208
Gyakorlati képzés helyszíne (referenciakategória: iskolai tanműhely)				
Cég	0,451	0,120	0,000	1,570
Iskolai tanműhely és cég	0,467	0,129	0,000	1,596
Szakmacsoport (referenciakategória: gépészet)				
Elektrotechnika-elektronika	-0,155	0,143	0,278	0,856
Építészet	-0,414	0,101	0,000	0,661
Faipar	-0,167	0,128	0,194	0,847
Közlekedés	-0,419	0,111	0,000	0,658
Kereskedelem-marketing, üzleti adminisztráció	-0,501	0,154	0,001	0,606
Vendéglátás-idegenforgalom	-0,017	0,131	0,899	0,983
Élelmiszeripar	0,036	0,154	0,816	1,037
Tanulmányok helyszíne – régió (referenciakategória: Közép-Magyarország)				
Közép-Dunántúl	0,062	0,119	0,603	1,064
Nyugat-Dunántúl	0,357	0,123	0,004	1,429
Dél-Dunántúl	-0,168	0,120	0,160	0,845
Dél-Alföld	-0,263	0,110	0,017	0,769
Észak-Alföld	-0,513	0,112	0,000	0,599
Észak-Magyarország	-0,595	0,120	0,000	0,552
Szakmaszerzés (végzés) éve (referenciakategória: 2008)				
2009	-0,517	0,099	0,000	0,596
2010	-0,421	0,098	0,000	0,656
2011	-0,626	0,105	0,000	0,535
Konstans	0,603	0,611	0,324	1,828
-2log likelihood		6122,697		
Cox–Snell-féle R^2		0,072		
Nagelkerke-féle R^2		0,101		

Megjegyzés: dőlt számok jelzik az 5 százalékos szinten szignifikáns együtthatókat.

Forrás: a Szakiskola című kutatás keretében készített saját számítás.

F2. táblázat

A továbbtanulási esélyek többváltozós modellje, 2009–2012 ($N = 7399$)

Függő változó: tanuló-e a kérdéses időpontjában

	<i>B</i> érték	Standard hiba	Szignifikancia	Exp(<i>B</i>)
Életkor	-0,220	0,028	0,000	0,803
Nem (referenciakategória: nő)				
Férfi	-0,288	0,108	0,008	0,750
Apa iskolai végzettsége (referenciakategória: érettségi)				
Legfeljebb nyolc általános	-0,417	0,137	0,002	0,659
Szaktanulmányok	-0,061	0,076	0,421	0,940
Főiskola vagy egyetem	0,270	0,148	0,067	1,310
Apa munkaerő-piaci státusa (referenciakategória: szakmunkás)				
Vállalkozó	-0,022	0,113	0,847	0,978
Vezető beosztású	0,218	0,156	0,162	1,244
Beosztott értelmiségi, vagy irodai alkalmazott	0,210	0,122	0,085	1,234
Segéd-, betanított, vagy alkalmi munkás	0,013	0,110	0,907	1,013
Munkanélküli	0,124	0,109	0,252	1,132
Egyéb okból nem dolgozik, vagy már nem él	0,149	0,083	0,073	1,160
Apjának van szakképesítése (referenciakategória: nincs)	-0,176	0,115	0,128	0,839
Próbálkozott a szakiskolából gimnáziumba, szakközépiskolába, vagy technikumba átkerülni (referenciakategória: nem)	1,451	0,072	0,000	4,269
Olyan szakmát tanult, amivel később is szívesen foglalkozna (referenciakategória: nem)	-0,402	0,083	0,000	0,669
Szeretne később még továbbtanulni (referenciakategória: nem)	1,145	0,067	0,000	3,143
A magyaron kívül van olyan nyelv, amin meg tudja magát értetni (referenciakategória: nincs)	0,180	0,069	0,010	1,197
Általános iskola utolsó év tanulmányi átlag (referenciakategória: 2,0–2,5)				
2,6–3,0	0,090	0,104	0,384	1,095
3,1–3,5	0,101	0,099	0,311	1,106
3,6–4,0	-0,146	0,104	0,161	0,864
4,1–4,5	-0,070	0,139	0,613	0,932
4,6–5,0	0,143	0,230	0,535	1,154

Az F2. táblázat folytatása

	<i>B</i> érték	Standard hiba	Szignifikancia	Exp(<i>B</i>)
Szakiskola/szakközépiskola utolsó év tanulmányi átlag (referenciakategória: 2,0–2,5)				
2,6–3,0	0,151	0,113	0,182	1,163
3,1–3,5	0,135	0,113	0,232	1,145
3,6–4,0	0,073	0,109	0,501	1,076
4,1–4,5	0,302	0,125	0,015	1,353
4,6–5,0	0,253	0,135	0,061	1,288
Van érettségije (referenciakategória: nincs)				
	0,343	0,094	0,000	1,409
Gyakorlati képzés helyszíne (referenciakategória: iskolai tanműhely)				
Cég	–0,154	0,119	0,196	0,857
Iskolai tanműhely és cég	0,015	0,124	0,904	1,015
Szakmacsoport (referenciakategória: gépészet)				
Elektrotechnika-elektronika	0,310	0,128	0,015	1,364
Építészet	–0,058	0,109	0,593	0,943
Faipar	0,487	0,119	0,000	1,627
Közlekedés	0,869	0,101	0,000	2,384
Kereskedelem-marketing, üzleti adminisztráció	0,360	0,133	0,007	1,434
Vendéglátás-idegenforgalom	–0,076	0,125	0,544	0,927
Élelmiszeripar	–0,190	0,159	0,232	0,827
Tanulmányok helyszíne – régió (referenciakategória: Közép-Magyarország)				
Közép-Dunántúl	0,664	0,116	0,000	1,942
Nyugat-Dunántúl	0,673	0,117	0,000	1,959
Dél-Dunántúl	1,060	0,115	0,000	2,886
Dél-Alföld	0,768	0,111	0,000	2,156
Észak-Alföld	0,888	0,112	0,000	2,430
Észak-Magyarország	0,879	0,119	0,000	2,409
Szakmaszerzés (végzés) éve (referenciakategória: 2008)				
2009	0,365	0,088	0,000	1,440
2010	0,274	0,088	0,002	1,316
2011	0,059	0,100	0,557	1,061
Konstans	1,985	0,627	0,002	7,276
–2log likelihood		7450,287		
Cox–Snell-féle R^2		0,185		
Nagelkerke-féle R^2		0,263		

Megjegyzés: dőlt számok jelzik az 5 százalékos szinten szignifikáns együtthatókat.

Forrás: a Szakiskola című kutatás keretében készített saját számítás.

F3. táblázat

A szakma felhasználásának többváltozós modellje, 2010–2012 ($N = 5642$)

Függő változó: használta-e valaha szakmáját munka vagy tanulmányok során?

	<i>B</i> érték	Standard hiba	Szignifikancia	Exp(<i>B</i>)
Életkor	0,052	0,026	0,045	1,054
Nem (referenciakategória: nő)				
Férfi	0,607	0,111	0,000	1,835
Apa iskolai végzettsége (referenciakategória: érettségi)				
Legfeljebb nyolc általános	-0,066	0,132	0,616	0,936
Szakk munkásképző	-0,017	0,075	0,817	0,983
Főiskola vagy egyetem	-0,005	0,162	0,976	0,995
Apa munkaerő-piaci státusa (referenciakategória: szakmunkás)				
Vállalkozó	0,082	0,111	0,464	1,085
Vezető beosztású	0,005	0,166	0,975	1,005
Beosztott értelmiségi, vagy irodai alkalmazott	-0,041	0,130	0,750	0,960
Segéd-, betanított, vagy alkalmi munkás	-0,117	0,103	0,256	0,890
Munkanélküli	-0,033	0,105	0,757	0,968
Egyéb okból nem dolgozik, vagy már nem él	-0,084	0,082	0,303	0,919
Apjának van szakképesítése (referenciakategória: nincs)	0,197	0,115	0,086	1,218
Próbálkozott a szakiskolából gimnáziumba, szakközépiskolába, vagy technikumba átkerülni (referenciakategória: nem)	0,115	0,080	0,150	1,122
Olyan szakmát tanult, amivel később is szívesen foglalkozna (referenciakategória: nem)	0,778	0,092	0,000	2,177
Szeretne később még továbbtanulni (referenciakategória: nem)	-0,174	0,061	0,004	0,841
A magyaron kívül van olyan nyelv, amin meg tudja magát értetni (referenciakategória: nincs)	0,110	0,066	0,098	1,116
Általános iskola utolsó év tanulmányi átlag (referenciakategória: 2,0–2,5)				
2,6–3,0	-0,107	0,098	0,277	0,899
3,1–3,5	-0,070	0,096	0,469	0,933
3,6–4,0	-0,019	0,100	0,851	0,981
4,1–4,5	0,114	0,141	0,418	1,120
4,6–5,0	0,196	0,244	0,422	1,217

Az F3. táblázat folytatása

	<i>B</i> érték	Standard hiba	Szignifikancia	Exp(<i>B</i>)
Szakiskola/szakközépiskola utolsó év tanulmányi átlag (referenciakategória: 2,0–2,5 között)				
2,6–3,0	0,038	0,107	0,720	1,039
3,1–3,5	0,057	0,108	0,598	1,059
3,6–4,0	0,216	0,103	0,036	1,241
4,1–4,5	0,328	0,121	0,007	1,388
4,6–5,0	0,475	0,129	0,000	1,608
Van érettségije (referenciakategória: nincs)				
	0,529	0,097	0,000	1,698
Gyakorlati képzés helyszíne (referenciakategória: iskolai tanműhely)				
Cég	0,256	0,160	0,110	1,291
Iskolai tanműhely és cég	0,410	0,167	0,014	1,507
Szakmacsoport (referenciakategória: gépészet)				
Elektrotechnika-elektronika	-0,051	0,128	0,692	0,950
Építészet	-0,291	0,096	0,002	0,747
Faipar	-0,638	0,117	0,000	0,528
Közlekedés	-0,673	0,100	0,000	0,510
Kereskedelem-marketing, üzleti adminisztráció	-0,133	0,136	0,328	0,876
Vendéglátás-idegenforgalom	0,546	0,120	0,000	1,727
Élelmiszeripar	0,298	0,139	0,031	1,347
Tanulmányok helyszíne – régió (referenciakategória: Közép-Magyarország)				
Közép-Dunántúl	-0,046	0,108	0,674	0,955
Nyugat-Dunántúl	0,199	0,109	0,067	1,220
Dél-Dunántúl	-0,316	0,111	0,004	0,729
Dél-Alföld	-0,136	0,104	0,190	0,872
Észak-Alföld	-0,245	0,105	0,020	0,783
Észak-Magyarország	-0,299	0,117	0,010	0,742
Szakmaszerzés (végzés) éve (referenciakategória: 2009)				
2010	-0,186	0,065	0,004	0,830
2011	-0,228	0,076	0,003	0,796
Konstans				
	-2,495	0,616	0,000	0,083
-2log likelihood		7317,180		
Cox–Snell-féle R^2		0,085		
Nagelkerke-féle R^2		0,114		

Megjegyzés: dőlt számok jelzik az 5 százalékos szinten szignifikáns együtthatókat.

Forrás: a Szakiskola című kutatás keretében készített saját számítás.